

РОЗДІЛ IV. СЛОВОТВІР: НАПРЯМИ, АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Василь Грещук

УДК 81'373.611

ТЕКСТООРІЄНТОВАНА АКТУАЛІЗАЦІЯ ДЕРИВАЦІЙНИХ МОРФЕМ

У статті розглянуто актуалізацію дериваційних морфем як засіб текстотворення. Охарактеризовано різні способи й прийоми актуалізації афіксальної та кореневої частин словотвірної структури деривата, що є одним із важливих засобів структурування семантики тексту. Встановлено, що актуалізовані дериваційні ресурси виконують важливі функції забезпечення локальної зв'язності та цілісності тексту, виявлення його художньої виразності й експресивізації.

Ключові слова: словотвір, текст, дериваційна морфема, суфікс, префікс, когезія.

Текстоорієнтовані функції лексикалізованих дериваційних морфем, про які ми уже писали [Грещук 2006], очевидні, однак повне виокремлення їх і використання в ролі повнозначних слів трапляється в мовленні не так уже й часто. Більш поширене явище різнотипної актуалізації словотворчих компонентів, підпорядкованої закономірностям породження тексту. Йдеться про випадки, коли дериваційний формант не виокремлюється із морфемної структури деривата, а лише актуалізується, тобто певним чином виділяється, підкреслюється як словотворчий компонент лексеми, впливаючи на особливості побудови висловлювання (пор. [Капанадзе 1975]). Така властивість елементарних дериваційних одиниць ґрунтується на їх семантичній самодостатності, про що писав ще В. Виноградов. Не погоджуючись із Норейном, який вважав, що слово є незалежна морфема, яка мовним чуттям сприймається як структурно й семантично далі неподільна одиниця, навіть тоді, коли воно складається з кількох дрібніших морфем, оскільки при сприйманні і вживанні слова “не думають або не хочуть думати про значення його частин”, В. Виноградов зазначив: “У висловлюванні *надо было приоткрыть сундук, а не открывать его совсем* префікс *при-* дуже помітно виступає як значуща одиниця мовлення” [Виноградов 1972: 14].

Значущість дериваційного форманта в наведеному мікротексті проступає так виразно, бо він, крім того, що є носієм семи “трохи, не повністю” у семантичній структурі деривата, ще й виділяється, підкреслюється, актуалізується завдяки контрастному введенню в контекст спільнокореневого твірного слова. Основна увага у висловлюванні акцентується на кванті семантики, що виражається різницею між значеннями у парі слів “*приоткрыть – открыть*”, структурним маніфестантом якої є префікс *при-*.

Існують різні способи й прийоми текстоорієнтованої актуалізації афіксальної частини словотвірної структури деривата, що є одним із важливих засобів структурування семантики тексту, зокрема на рівні його невеликих сегментів. Одним із найбільш поширених прийомів актуалізації дериваційних афіксів є цілеспрямоване використання в тексті низки різноосновних спільноформантних похідних слів, в яких виявляється один словотвірний тип, наприклад: Тіснява, крик, кінське іржання, рипіння возів, погуки озброєних верхівців, клекотнява різних голосів і різних мов, гелготання й кудкудакання птиці, кувікання свиней, дзенькіт і бренькіт, цокотіння й бубоніння, лайка і свист, тупотнява і вереск, виспіви й гусельне гудіння, запахи скорі й меду, заморські пахощі й запаморочливий дух свіжої смаженини, несамовите різнобарв'я землі, вод і дебрів, проклятьба і лестощі, погрози й благальність, вихваління й зневіра, а над усім – брехні, обдурювання, крутість, на тобі боже, що мені не гоже, як не я тебе, то ти мене... (П. Загребельний. Диво); Коли б Суслов дожив, то був би ідеологом і біля Горбачова. От би вже порозкошував: демократизація, консолідація, федералізація, дезінтеграція, перестройка, перестрибка, перестрілка, перебрішка... (П. Загребельний. Гола душа); Аж страх погано / У тім хорошому селі: / Чорніше чорної землі / Букають люди. **повсихали** / Сади зелені, **погнили** / Біленькі хати, **повалялись**, / Стави бур'яном **поросли**. / Село неначе **погоріло**, / Неначе люди **подуріли**, / Німі на панщину ідуть / І діточок своїх ведуть!.. (Т. Шевченко. І виріс я на чужині...).

Актуалізацією формантного компонента словотвірної структури дериватів завдяки зумисному використанню в тексті низки спільноформантних утворень досягається підсилення єдності текстового ряду й увиразнення звукової організації тексту, оскільки словотворчий афікс в таких випадках виступає своєрідною скріпою-виразником єдиного значення. Похідне слово, будучи одиницею, що має певне лексичне значення, є водночас і структурою, що є носієм дериваційного значення. Введені в текст похідні одного словотвірного ряду здійснюють текстові зв'язки між словами на рівні як лексичної семантики, так і загального дериваційного значення [Земская 1990: 21], наприклад: Збігла [Мотря] по східцях. Якраз у цей мент **записало** щось у воздухах, **заскавуліло**, **завило** як пес, і московська граната влучила як грім у недалекий горючий будинок. **Засичала** стоязиками **пожежа**, ще вище знялися огненні стовпки, ще ясніше зробилося кругом, ще гарячіше. Мотрею **захитало**, ніби якась невідома сила їй трутила її назад в замкові салі (Б. Лепкий. Батурич). Повтор префікса **за-** в ряді дієслів, що розрізняються лексичними значеннями, забезпечує тотожність їх категорійного значення “починальності”, сприяючи тим самим єдності тексту, його когезії і звуковій організації.

Актуалізація словотворчих формантів шляхом нагнітання ізоструктурних дериватів – доволі поширене явище в українській літературній мові. Серед формантів, як показують зібрані нами матеріали,

текстоорієнтований повтор властивий різночастининомовним дериваційним афіксам, однак найбільш характерний для дієслівних префіксів. Із них особливо часто в породженні тексту використовується префікс **за-**, пор. кілька прикладів із текстів, різних за манерою письма: **Зарепетували, заскиглили баби; заметушився “староста”**. **Зашумів Солонський Яр** (М.Хвильовий. Солонський Яр); На вулиці помалу прокидалося життя: **заревла череда, замекали вівці, заляскали батогами пастухи, заторохотіли потроху вози, заскрипів журавель біля криниці, задимилась димарі, почувися пісні** (В.Винниченко. Краса і сила). Характерно, що текстоорієнтована актуалізація префікса **за-** поширена як у прозових, так і в поетичних текстах, пор.: **Все навколо захололо, / Все заснуло; / Гостро в серці закололо, / Дух запнуло** (Г.Чупринка. Смуток тиші); **Загупало в двері прикладом, заграло, / зашкрябало в шибку. / – Ану, одчиняй, молодець, чого ти криєшся / в хаті? / Застукало в серці, різнуло: ой горе! / це ж гості до мене!** (П.Тичина. Загупало в двері прикладом).

Дієслівному префіксу **за-** щодо текстоорієнтованого повтору не поступається префікс **по-**, який виступає виразником-скріпою загального значення завершення дії: – **Мати божа, царице небесна, – гукала баба в саме небо, – голубонько моя, святая великомученице, побий його, невігласа, святим твоїм омофором! Як повисмикував він з сирої землі оту морковочку, повисмикуй йому, царице милосердна, і повикручай йому ручечки й ніжечки, поламай йому, свята владичице, пальчики й суставчики. ... Миколаю-угоднику, скорий помочнику, святий Юрію, святий Григорію на білому коні, на білому сідлі, покарайте його своєю десницею, щоб не їв він тієї морковочки, та бодай його пранці та болячки з’їли, та бодай його шашіль поточила...** (О.Довженко. Зачарована Десна); **Поки обід варився, всі пороззувалися, помили ноги, порозвішували іґаги, попрали онучі – кожен свої – і теж порозвішували сушитись. Понапували коней і задали їм вівса. Почистили рушниці** (І.Багряний. Тигролови); **Третильник спав твердо. Головою сперся на свою купу кукурудзів, а ногами на дві панські. Чорне волосся посивіло від інею, руда сардачина побіліла, моцні руки не чули зимна, а лише, спалене вітром, поцегліло** (В.Стефаник. Сон); **Еней-сподар, посумовавши, / Насилу трохи вгамовавсь; / Поплакавши і поридавши, / Сивушкою почаствовався; / Були бурлаки сі моторні, / Тут познайомились той час, / З диявола швидкі, проворні, / Підпустять москаля якраз. / Зо всіми миттю побратались, / Посватались і покумались, / Мов зроду тутечки жили** (І.Котляревський. Енеїда).

З інших дієслівних префіксів, що характеризуються таким текстозумовленим використанням, відзначимо також **роз-, під-, ви-, пере-**. Так, повторення префікса **роз-** (у поєднанні з постфіксом) у низці дериватів, що є виразником значення “почавши дію, названу твірним словом, досягнути більшої інтенсивності цієї дії у результаті поступового наростання інтенсивності”, підсилює і підтримує єдність фрагментів текстів: **Розгрімилась громи – і земля під пшеницями задрожала, розблискались блискавиці і його долю над селом виписували, розіллялися води, і його щастя сполікували та й у ріку забрали** (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!); **Страхається бабуся, згадуючи, що тепер – в селі; так і є: розпились і розсобачились** (В.Барка. Жовтий князь). Аналогічну роль на рівні мікротексту виконує повторення в ряді одноструктурних дериватів префікса **під-**, що є носієм словотвірного значення “дію, названу твірним словом, здійснити додатково і з незначною інтенсивністю”: **А дівчата у проектних інститутах / Ставлять клени і у профіль, і анфас, / Підрівняють, підпиляють і підкрутять / Позаяк у них порядок і асфальт** (Б.Олійник. Ти – зорею. А я кленом...).

Загальне значення “здійснити дію, довести її до кінця”, повторене в кількох дієсловах із префіксом **ви-**, служить засобом спаяності висловлювання: **А все ж таки я його на своїх руках виносив, виплекав, викохав, я його мови й молитви вчив** (Б.Лепкий. Крутіж). У такій же текстотвірній функції вживається дієслівний префікс **при-**, виражаючи загальне значення “здійснити, довести до результату дію, названу твірним словом”: **[Жінка] Коли чого просити мас, / То добрий одгадає час / І к чоловіку пригніздиться, / Пришулється, приголубиться, / Цілує, гладить, лєскотить..** (І.Котляревський. Енеїда).

Нагромадження одноструктурних похідних з префіксом **пере-** у нижчеподаних уривках текстів ілюструє можливість текстоорієнтованої актуалізації різних значень полісемантичного афікса, пор.: **Плигали з кручі в Десну навіть ті, що зроду не плавали, і, не уміючи, перепливали, перелізали Десну, дивуючись своїй надзвичайній владі над водою** (О.Довженко. Україна в огні); **Засмагли хлоп’ята, як зернята у кавуні, / перекочуються, / перегукуються, / пересміюються / від одного краю землі до другого** (М.Воробйов. Літо); **І все більше від нього віддаляється / мій материк / Можна все переплакати. / Перебути / Свій жаль перешарпати** (О.Слоньовська. Щось таке заподіялось).

У першому мікротексті основою єдності текстового ряду є повторення похідного з префіксом **пере-** у значенні “дію, названу твірним словом, спрямувати з одного місця в інше через певну перепону”, в другому – з семантикою поперемінного здійснення дії, названої твірним словом, а в третьому – із значенням повністю вичерпати якусь дію.

Початкова позиція префікса у структурі деривата сприяє розширенню його текстотвірних функцій, передовсім пов’язаних із композиційними особливостями структурування тексту. Властивість префікса відкривати морфемну будову слова уприроднює використання його для побудови анафори – стилістичної фігури, яка ґрунтується на повторенні тієї самої мовної одиниці на початку чергових сегментів тексту. Залежно від повторюваної мовної одиниці розрізняють анафору фонетичну, лексичну й синтаксичну [Загнітко 2012: 52]. Однак є всі підстави виділяти також словотвірну анафору, зокрема префіксальну, якщо повторюваними на початку суміжних сегментів тексту є префікси у структурі різнокоренових дериватів, наприклад: **Найогідніші очі порожні, / Найгіршіше мовчить гроза, / Найнікчемніші дурні вельможні, / Найпідліша брехлива сльоза. / Найпрекрасніша мати щаслива, / Найсолодші кохані вуста, / Найчистіша душа незрадлива, / Найскладніша людина проста** (В.Симоненко. Найогідніші очі порожні).

Позиція префіксальної морфеми у структурі деривата з погляду її текстоорієнтованої актуалізації є важливою, однак не визначальною. Актуалізовані префікси, повторюючи спільне словотвірне значення, через яке підтримують внутрішньотекстові зв'язки, не обов'язково пов'язані анафоричними відношеннями, пор.: Коли ридали сосни янтарем / і динозаври ніжились в щиріці, / коли ще жив у **пралісі пралев**, / коли у небі глибали **праптиці**, / коли льоди зсувалися із гір / і ще була не ящірка, а ящір, – / який він був, мій особистий **пращур**, / неандерталець, вертикальний звір? / А він же був, той дикий, той **праперший**, / котрий жарину виглядів од хвищ, / на стійбища людинячі приперши / ведмедя із **пралютих** сукровищ (Л.Костенко. Пращур).

Винесення в заголовок цієї поезії слова *пращур*, семантика якого засвідчує повну мотивацію його префіксом **пра**, підпорядкування ним кореневої морфеми [Словотвір 1979: 234], актуалізація значення давності, споконвічності якогось явища через повторювання у тексті дериватів із його маніфестантом – префіксом **пра** – забезпечують, поряд із іншими мовними засобами, внутрішньотекстові смислові зв'язки.

На єдності словотвірного значення заперечення, протилежності повторюваного запозиченого префікса **анти-** ґрунтуються внутрішньотекстові смислові зв'язки нижченаведеного тексту: Не знав, не знав звіздар гостробородий, / що в **антисвіті** є **антизірки**, / що у народах є **антинароди**, / що у століттях є **антивіки**. / Не знаю я, і голову хилю. / У **антисвіті** зірочкою марю, / В **антинароді** свій народ люблю (Л.Костенко. Не знав, не знав звіздар гостробородий...).

Не менш поширена текстозумовлена актуалізація суфіксальних морфем. Основним прийомом її досягнення є виділення суфікса, акцентування уваги на ньому через його повторення в структурах однотипних утворень у мікротексті. Найбільш часто в такій функції використовуються суфікси **-ни(я)**, **-ти(я)**, **Ос** у віддієслівних дериватах, що виступають виразниками семантики опредметненої дії, та **-ість**, **-ств(о)**, **-от(а)** у відприкметникових дериватах із значенням абстрагованої ознаки, пор.: Ярослав ніби здерев'янів тілом і душею, перед його очима й досі стояв той липневий день на Бузі, ганебна втеча по зеленій луці, безконечні шугання покаліченою ногою в бакаї й скіпці, потім хекання Ситникове, стогнання його, потім гаряче, спливаюче потом Ситникове тіло позаду на коні, гикання конячої селезінки, м'яке чалапкання копит, дедалі повільніше й повільніше, очікування погоні і тоді, на коні й на лоді, навіть тут, у Новгороді, теж очікування. Чого? (П.Загребельний. Диво); Матіркування, шлякування і псякравання чути було на кожному кроці, їх заглушувало хіба тарахкання хлопців дубовими довбеньками до церковних парканів у велику п'ятницю і глуху суботу (Б.Лепкий. Не вбивай); Він татарського, казанського, походження. Татарського мало: смаглявість, матовість, тьмяність, от (М.Хвильовий. Лімолі); А однаково, вимикати [телевізор] – непростиме свинство. І глупство. І дівцтво: не вивчив уроку, не піду до школи (О.Забужко. Польові дослідження з українського сексу); Катерина: Зрадив? Валерій: Так. К.: Не від нестримної пристрасті, не від невгамовної душі? В.: Від бідності. К.: Від малості. В.: Так, від малості... нікчемності. Ще й досі і не знаю як слід, до кінця (О.Довженко. Поема про море); Од бурхливого життя, / Од тремтіння, / Од горіння / В світлих чарах ворожіння / Перейду я в небуття (Г.Чупринка. Сон-трава).

Як справедливо відзначають дослідники, “повтор на смисловому рівні, супроводжуваний повтором тотожних за формою частин слова (найчастіше дериваційних морфем), створює особливий вид звукопису, який вносить “поетичну компоненту” в структуру не тільки поетичного, але й прозового тексту” [Земская 1990: 21]. Разом із тим значна кількість семантично й структурно однотипних дериватів у мікротексті, поряд із вказаними позитивними текстотворчими властивостями, несе в собі певну заштампованість, пов'язану з повторенням того самого дериваційного форманта. Уникнути її допомагає синонімія словотворчих одиниць. Так, синонімічні з нульовим суфікси **-ни(я)**, **-ти(я)**, **-к(а)**, використані поперемінно в дериватах нижченаведеного сегмента тексту, підтримують єдність текстового ряду на основі спільності словотвірної семантики, нейтралізуючи водночас однотипність її вираження: Любив **скрип** коліс під важкими возами в жнива. Любив пташиний щebet у саду і в полі.. Любив **плескіт** води весняної. І жаб'яче ніжно-журливе кумкання в болоті, як спадала вода весняна. Любив **співи** дівочі, колядки, щедрівки, веснянки, обжинки. Любив гупання яблук в саду у присмерку, коли падають вони несподівано в траву (О.Довженко. Зачарована Десна).

Як уже вказувалось, у зазначеній текстоорієнтованій функції серед іменникових найчастіше використовуються дериваційні форманти з абстрактним значенням. Проте текстозумовленим може бути й вживання в дериватах іменникових суфіксів із предметним значенням, передовсім на позначення осіб за різними ознаками. Так, підсиленню єдності фрагмента тексту служить повторюваний у низці дериватів суфікс **-ець** – носій загального словотвірного значення виконавця дії, названої твірним словом, пор.: як і в часи Ярославового дитинства, народ тільки й ждав, щоб заявити про своє право, про свої вимоги: дай мені моє, бо маю до того право, бо я живий, бо я жнець, я ловець, я швець, я грець! (П.Загребельний. Диво). Аналогічну функцію виконує неодноразово введений у текст суфікс **-ун**, який виражає значення особи як носія процесуальної ознаки, зазвичай із негативним забарвленням: Стоїть дуб, на дубі гай, під гаєм моргай, під моргаєм кліпун, під кліпуномдивун, під дивуномсопун, під сопуном хапун, під хапуном трясун (Загадка).

У поетичному тексті актуалізоване використання словотворчих афіксів у структурах дериватів одного словотвірного ряду виконує ще й ритмомелодійну функцію, як наприклад, у “Пісеньці про пана Базя” Ю.Андруховича: Вінець творіння – вихід на рандку. / Зітхання в гушавині після смерку – / люби квартирантку або лаборантку, / або бригадирку, або інженерку! / Даруєш кохання небесну манку, / і ми потрапляємо в цю приманку: / кастратіві-тенору – німфоманку, / глухому сатиrowі – меломанку, / а неврастеніку типу ман'ячного – / робітницю заводу кон'ячного!

Навмисне нагромодження дериватів, у структурі яких наявний спільний фемінізувальний суфікс **-к(а)**,

окрім того, що категорійною семою жіночості підтримує єдність текстового ряду, одночасно формує своєрідний звукопис тексту. У наведеному тексті зазначену функцію підсилює паралельне використання близьких за звуковим складом структур, які не є репрезентантами цього ж словотвірного ряду, пор. деривати з суфіксом **-к(а)** інших словотвірних типів *рандка, манка, приманка*.

Діяльний конструктивний характер словотвору в текстотворенні, зумовлений актуалізацією дериваційного форманта в похідних словах, особливо яскраво виявляється тоді, коли в ряд одноструктурних дериватів попадає оказіональне утворення, яке постало в даному контексті під дією словотвірної моделі [Земская 1990: 22], пор.: З таким самим задоволенням він водив мене на різні наукові доповіді, знайомив з кожним, кого він знав (а кого він не знав?): арабіст – то арабіст, таїтяніст – то таїтяніст; з польоністами, з богемістами... А якби хтось спеціалізувався на вивченні диявола, то він би знайомив мене й з *дияволістом*... (Ю.Шевельов. Я – мене – мені... (і довкруги)); Поки ми розбудовуємо державу, вони вже розбудувалися, реставрувалися, *особнякувалися* (3 газет).

Єдність текстового ряду може забезпечуватися тотожністю категорійного значення збірності, словотвірно реалізованої десубстантивами з суфіксами **-ств(о), -ин(а)**, напр.: У Києві бенкетувало офіцерство Адольфа Гітлера. Сам гауляйтер Кох прилетів до столиці України... Свою промову новопризначений чорний отаман України Еріх Кох почав без вступу, з найвищої ноти. Це була слава Гітлеру, слава нації, слава могутньому фашистському солдатству, що несе стару імператрицю – смерть – “нікчемному, млявому слов’янству”. Смерть слов’янству, смерть більшовизму, демократичній розпусті і огидній претензійності різних меншостей. Смерть єврейству! (О.Довженко. Поема про море); І вислали села свою кленину, та й дубину, та й садовину, аби дитину привітати (Марко Черемшина. Добрий вечір, пане-брате!).

Повтор словотворчих формантів корелює з їх продуктивністю: чим вища продуктивність дериваційної морфеми, тим більша ймовірність використання її в низці ізоструктурних похідних для підсилення єдності текстового ряду, його звукової організації. Це стосується префіксальних і суфіксальних словотворчих формантів усіх частин мови. Серед прикметникових суфіксів такими здебільшого виступають – **цьк-, -ськ-, -ов-,** прислівникових **-о,** дієслівних **-і, -и-, -ува-** тощо. Наприклад: “Цехи: різницький, коновальський, кушнірський, ткацький, шаповальський, кипіли в пеклі всі в смолі” (І.Котляревський. Енеїда); “І, наче підкоряючись спогадам потомка, виникають у степу батраки... Ось лежать тисячі чернігівських, полтавських, курських, смоленських, подільських” (О.Довженко. Поема про море); “Лев: Та вже тих сопілок до лиха маєш! Лукаш. Ну скільки ж їх? – калинова, вербова та липова, – ото й усі. А треба ще й очеретяну собі зробити...” (Леся Українка. Лісова пісня); “Ми тільки проходимо перші шаблі українознавства... Політично, економічно, культурно” (Ю.Шевельов. Україна – Європа – культура – посмішка); Тільки знаю: щось в мені минається. / Час пряде свою довічну нить: / Солов’ям вишнево відспівається. / Журавлям осінню відболить (Б.Олійник. В час туманів за далеким Світязем); Стук, диб, диб... / Ніжно, ніжно, / Дивовижно, / Тонко, тонко, тонкобіжно. / Одбивають ноги, ноги / Смілу силу перемоги (Г.Чупринка. Вальс); “Одні, зачувши таке, шизіють, інші балдіють, треті офіціюють, себто вихлюпують ті пристрасті на сторінки офіціозів замість того аби замислитись” (3 газет); Дзюрить, дзичить, дзюрить, дзирчить вода, / мелодії грає на каміння флейті, / а в білих пін хвилястогривім рейді риб / щічки розцвітають з глибу дна (Б.-І. Антонич. Божевільна риба).

У ролі скріпи-виразника тотожності словотвірного значення, що сприяє підсиленню єдності текстового ряду, і його звукового ладу можуть виступати повторювані складні слів: “Якби ті харцизи взнали, кого поховано, всю сім’ю схопили б на смерть: затерти свідчення про розстріл, **цілоденний, цілонічний**” (В.Барка. Жовтий князь).

Використання спільноформантних дериватів у текстах, крім відзначених властивостей, характеризується ще й можливістю одночасно виконувати різні супровідні семантико-конотативні функції. Це може бути диференціація єдиного позначуваного на відносно автономні складові, наприклад: “Скорше чи пізніше сховають його до якогось металевого ящика, **обкадять, обспівають, обдзвонять, обіллють** нещирими слізьми і зітхаючи скажуть: ... Живий живе гадає!...” (Б.Лепкий. Полтава); “А не хто уже виспівувать, як соловейко! **Защербетав, залящав, зачиркав, засвистів, затріщав** ... то стихне ..., то з радощів і гукне на увесь садок ...” (Г. Квітка-Основ’яненко. Маруся).

Єдність категорійного значення дериватів із тотожними дериваційними формантами може супроводжуватись також вираженням інтенсифікації ознаки дії: “Влетіла буря, крикнула – дзвінко, просторо: – Повстання. **Зашуміло в зелених гаях, загримало, загуло**” (М. Хвильовий. Легенда); “**Заболоу, затужу, заридаю** ... в собі **закурличу**, А про очі людські засміють, надломивши печаль” (Б. Олійник. Мелодія).

Нагромадження дериватів у тексті, у структурі яких повторюється тотожний словотворчий формат, виконує й важливу експресивну функцію. Вона проявляється особливо виразно в тих текстах, в яких дериваційний формат повторюється в оказіональних похідних, утворених за аналогією до узуальних: “Тонули теплоходи, падали на землю лайнери, налітали один на один поїзди, гинули від землетрусу цілі міста, із так званої дружби народів зродилась дика безглузда ненависть, а з похапцем проголошеного плюралізму не виникло нічого, окрім плювалізму й кловалізму – хто кого заллює, хто кого заклює” (П. Загребельний. Гола душа). Зауважимо, що в наведеному тексті підсилення експресії пов’язане також з тим, що книжний суфікс **-ізм** поєднано з розмовними твірними основами. Виразної мовної експресії текст досягає й тоді, коли текстоорієнтовано повторюваний словотворчий формант поєднується з антонімійними за значенням твірними основами, пор.: **Перекричати**, коли всі мовчать, **перемовчати**, коли всі кричать (3 газет).

Текстоорієнтована актуалізація словотвірних ресурсів характерна для текстів, що репрезентують

художню літературу, публіцистику, розмовні жанри, меншою мірою – науковий стиль. У поетичних текстах прийом повтору спільнозначних дериваційних елементарних одиниць, як засвідчують зібрані матеріали, особливо поширений, при цьому він часто забезпечує не тільки єдність текстового ряду, його звукову організацію, експресивізацію тексту, але й певні додаткові конотативно-композиційні внутрішньосмислові зв'язки. Так актуалізація компонента **пізньо-** в дериваті **пізньоцвіт**, повторюваного за аналогією в оказіональних дериватах **пізньоплин**, **пізньочас**, **пізньодень**, **пізньоряст** задає наскрізну смислову домінанту: “Твій **пізньоплин**, твій **пізньочас**, твій **пізньодень**, твій **пізньоряст**, / Сльоза в долонях літа. / Замкнули в світ, як в скрипку нас. / На скрипці соло грає вітер. / Живи! Моя ти Суламіф, / Моя тополя і неволя. / А я – приручений твій міф, / Твій дикий кінв без поля. / Тобі все рідне, що земне, / А я земне все пережив. / Мене у полі жайвір загубив / Вже після жнив. / Твій колосочок упав ниць, / А мій – і не зійшов. / Я п’ю тебе із тих криниць, / Де висохла любов. / Твій **пізньоцвіт** ...” (Т. Мельничук. Твій пізньоплин...). Обрамлення тексту повторюваним дериваційним компонентом у словотвірних структурах композитів служить не тільки єдності його, а й композиційній завершеності, що є однією з основних ознак тексту.

Повтор дериваційних форматів у словотвірних структурах похідних слів у поетичних текстах використовується й для встановлення каламбурних текстових зв'язків. Цьому може слугувати використання суфіксів інших мов при українських твірних основах, як це спостерігається в “Енеїді” І. Котляревського, пор.: “Сказали: “Люди тут бурмочуть, / Язиком дивним нам сокочуть, / І ми їх мови не втнемо; / Слова свої на ускончають...” / ...За тиждень так лацину взнали, / що вже з Енеєм розмовляли / І говорили все на **ус**: / Енея звали Енеусом, / уже не паном – домінусом, / Себе ж то звали – троянус”. Особливого ефекту досягається тоді, коли має місце субституція твірного слова іншим словом, яке утворює вільне чи стійке словосполучення з твірним, а справжня твірна основа займає позицію субституючого компонента словосполучення, наприклад:

Борщів як три не поденькуєш,	
На моторошні засердчить;	(на серці моторошно)
І зараз тяглом закишкуєш,	(кишки тягне)
І в буркоті закендюють.	(в кендюху буркотить)
Коли ж то напхом з'язикаєш	(язиком напхати)
І в тереб добре зживотаєш	(в живіт стеребить)
То на весіллі занутрить;	(нутро звеселиться)
Об лихом вдаром заземлюєш	(лихом вдарити об землю)
І весь забуд свій зголодуєш	(голод забудеш)
І біг до горя зачортить.	(і горе побіжить до чорта)
(І. Котляревський. Енеїда)	

В окремих випадках у поетичних текстах повтор семантично однотипного словотворчого компонента в словотвірних структурах дериватів є засобом розгортання теми тексту, забезпечення його зв'язності і цілісності. Для прикладу розглянемо поезію Олени Матушек “Перекотиполе”.

Тема тексту задається похідним композитом із виразною образною внутрішньою формою. Ідея “нестійкості”, пов'язана з першою частиною композита **перекоти-**, розгортається й підсилюється завдяки її повтору в наступних трьох оказіональних утвореннях: “**Перикотиполе**, / **Перекотимісто**, / **Перекотилюди**, / **Перекотичас**...”. Єдність теми підтримується вживанням в наступному реченні оказіоналізмів із повторюваним компонентом **перекоти-**, при цьому розширюється частининомовна належність новоутворень: “Що ви захищаєте, / Слів еквілібристи, / **Перекотивірою** – **перекотинас**?”. Продовжує тему низка іменникових неuzuальних композитів із актуалізованим завдяки повтору компонентом **перекоти-**. Її доповнюють однотипні оказіональні дієслівний та вигуківий деривати: “**Перекотисовість** – в **перекотисерці**, / в **перекотидумах** – **перекотичість**, / **Перекотимислити** як вам удається, / Вчасно рапортуючи: “**Перекотієсть!**”. Повтор компонента **перекоти-** в низці оказіоналізмів наступних строф виступає одночасно як засіб розгортання семантики тексту, розвитку загальної теми, її єдності, зв'язності сегментів, а порядок введення новотворів із повторюваним компонентом забезпечує реалізацію внутрішньотекстових логічних, передусім причинно-наслідкових зв'язків, пор.: “**Перекотисором** вас давно не палить, / Не печуть руїни жодної з святинь .... / В **перекотигенах** – **перекотипам'ять**, / В **перекотибатька** – **перекотисин**. / **Перекотирішення** – **перекотизмова**, / Проти поля й волі, річки й журавля... / З **перекотидумання** – **перекотимова**, / **Перекотинація** нею розмовля”. Завершує поетичний текст оказіональний прислівник з тим же дериваційним компонентом **перекоти-**, семантизація якого здійснюється за допомогою дериваційно однотипних похідних: “**Перекотизавтра** – що воно і звідки? / **Перекотивічність?** / **Перекотиправах?**... / Ну неже ми тільки **перекотисвідки** / На полях історії, на її вітрах?”.

Первісна словотвірна мотивація, яка ґрунтується на особливостях степової рослини після досягання її плодів відриватися від кореня і перекочовуватися по землі на далекі відстані, містить у собі великий образний потенціал, завдяки чому за зразком вихідного композита **перекотиполе** утворено низку оказіональних похідних слів із компонентом **перекоти-** для номінації корелятивних із ним понять, явищ. Актуалізований через повторювання компонент **перекоти-**, будучи носієм ідеї того, що не має основи, ґрунту, ідеї нестійкості, несправжності, тимчасовості, легковажності, виступає осердям його зв'язності та тематичної єдності тексту.

Компонент **перекоти-** композита **перекотиполе** для забезпечення реалізації зазначених категорій тексту може бути як у складі дериваційної номінаційної одиниці, так і в складі синтаксичної номінаційної одиниці. пор.: **Перекотиполе**, / **Перекоти** горе, / **Перекоти** щастя, / **Перекоти** світ. / Що ж ти зупинився, / Мій коханий, здрастуй! / Скільки ми не бачились / **Перекотиліт!** / Скільки ж нам судилося / Ще отак стрічатися, / Марить,

сподіватися, / Спомин берегти, – / **Перекотиполем**, / **Перекоти** болем, / **Перекоти** відчаєм / Самоти (Ю. Ілліна. Перекотиполе); Таки їдете?! / Я, / Можливо, / Вас прошу / і може / навіть / зрозумію, / та єство моє – / ніколи!... / **Перекотидуші**. / **Перекотисерце** / **Перекотиполе** (С. Любомир. Веретено вересня); Їхали додому... Думали про все ... / Думали, що лихо мимо пронесе ... / Доле наша, доле, **перекотиполе**, / **Перекоти** лихо, **перекоти** зло (В. Корж. Пісня “Нічка чарівничка”).

Зрозуміло, таке гіпертрофоване використання дериватів з повторюваним структурним компонентом та ще й оказіональних навіть у поетичних текстах не є звичайним явищем. Але й не унікальним, пор.: **Євростиль**. / **Євроремонт** / **Єврошпиль** / І **єврошмонд**. / **Єврохліб** / І **євросіль**. / **Єврогріб** / І **євробіль** / Скло в Європу, / Вікна в світ. / Ще б на попу / Теплий лід. / **Європрозу** розвели / **Євростидно**. / **Єврогріх**. / **Єврозліді**, / **Євроміх** (Л. Пушко. А музика звучить); “Аби якесь **абикало** / **абиколи абикому** / **абиколи абикало**: / не якало, не тикало – / на “Ви” чемненько кликало, / тоді б усі **абихто** / **абикали абиколи** / аби на чім не бикали, / а лагідненько кликали: / “Мій слухнянчику! Мій розумничку!...” / Аби ж то!” (О.Орач. Абищиця).

Отже, актуалізований шляхом повтору в ізоstrukturних дериватах дериваційний компонент (суфікс, префікс, складова частина композита) виконує важливі текстоорієнтовані функції семантичного розгортання і збереження єдності теми, забезпечення зв'язності тексту і його завершеності та підсилення художньої виразності думки, її експресивності.

Текстозумовлена актуалізація словотворчих компонентів здійснюється не тільки завдяки їх повтору в словотвірних структурах семантично однотипних дериватів, хоч такий прийом найбільш поширений. Іншим засобом реалізації розгортання тексту, пов'язаного з уточненням, конкретизацією якоїсь його складової, є зіштовхування антонімних за значенням словотворчих формантів на тлі спільної твірної основи, наприклад: Хлопці вже зважилися і **підбігали**, як щенюки, і били по ногах, і **відбігали**, і знов били (В. Стефанік. Лесева фамілія); Відомий і такий жарт: оскільки українська мова – **малоросійська**, то її зробили **більшєросійською**. Чорний гумор (В. Іваницький, Я. Радевич-Винницький. Мова і нація); Розповідали випадок, коли вагітна жінка народила дитину мало не одразу, як зійшла з літака. І була від того страшенно щасливою, бо дитина – вже американець. Це вже не **народження**, а **виродження** (Із інтерв'ю з І.Фаріон); Поет або **прославить**, або **ославить** (Із доповіді С.Пушика 9 березня 1999 р. на ювілейній академії, присвяченій 185-й річниці від дня народження Т.Г.Шевченка); Від такої “**замазки**” немає **відмазки** (Петро Лютий. Заголовок статті в інтернет виданні “Українська правда”).

Актуалізація дериваційного префіксального ресурсу особливо виразна, коли в одному мікротексті використовується виокремлений певний формант і антонімний до нього у структурі деривата: Едуард Лашутін добре володіє мистецтвом господарювання у двох різних системах – у нашій **до-** і **після**перебудовній і в європейській ринковій (3 газет). Подібними властивостями характеризується використання в тексті деривата, у структурі якого наявний префікс із значенням заперечення, і його безпрефіксне твірне слово: “Однак тут прем'єр-міністр був непохитим: усі мають платити податки, мовляв, “во ім'я *справедливості*”. І як не доводили письменники, що в цій “*справедливості*” – кричуща **несправедливість**, смертний вирок українській пресі, українському слову не був скасований” (3 газет). У народі кажуть: раніше мали **збройні** сили, а тепер – **беззбройні** (сказано у контексті ядерного роззброєння України) (Із телепередачі “Післямова”); Мала **щастя**, та й вже. Його не кождий має. Інше то таке **безщастя**, що обходи його здалеку, щоб не перейшло на тебе, в мене воно було, змалку було вже (О.Кобилянська. Некультурна); Такий страшний був світ у бою. Одна лише людина може витерпіти бій... Тут боролось **безсмертя** зі **смертю** (О.Довженко. Україна в огні). Показовий із цього погляду приклад, коли зумовлений логікою розгортання тексту дериват спонукає навіть до малопоширеного способу творення – депрефіксації і текстового народження оказіоналізму, пор.: “Перший [процес] спостерігаємо на початковій стадії розвитку свідомості при переході від **немовляти** до «**мовляти**»” (А.Гумецька. Роздуми про психологію викладання мов); Хвиля **департизації** початку 90-х років минулого століття відкотилася і тепер, схоже, починається зворотний процес – **партизація** (Із газет).

Текстоорієнтована актуалізація дериваційних компонентів в ізоstrukturних похідних здійснюється внаслідок зіштовхування не лише тих, які перебувають в антонімних відношеннях, а й в інших. Важливо, щоб актуалізовані словотворчі ресурси були носіями певних диференційних смислів, які у структурі подібних дериватів провокують вираження різної семантики, пор.: Але за інформацію дякую – обов'язково випишу пістонів кому слід з підвідділу прослуховування – зауважте, **прослуховування**, а не **під**, як ви оце щойно назвали, – уже не вперше з'ясовується, що вони додають від себе всіляку романтичну херню (Ю.Андрухович. Московіада); Наша культура сьогодні балансує. Вона на грані між **виродженням** і **відродженням** (О.Яровий. Порятунок літератури й порятунок нації); Від незавершеної **перебудови** до загальмованої **розбудови** (Із газет); Мільйони сучасників і нащадків мають право найсуворішого **осуду** і **присуду** тим, хто береться визначати їхню історичну долю, не замислюючись, що це таке і як потрібно діяти (І.Драч. Із доповіді на засіданні Національної ради КУІ 30.10.1998 р.); Ти все **придумав** і **продумав**. / Та що мені з наївних утішань, / Якщо до тебе більше, ніж додому, / Тяжкі моя змучена душа (О.Слоньовська. Підхоплюєш, розхристуєш, бентежиш); “... ми таки знаходимося, якщо брати до уваги історію українського народу, в національному **середньовіччі** і мусимо знайти в цій реальності найвищий оптимізм. Бо коли б лише припустити, що живемо такі, як є, у **пінзньовіччі**, ... втратили б потребу працювати і ніколи нічого не змогли б передати не знаним нам досі земним чи космічним цивілізаціям” (Р.Іванчук. Благослови, душе моя, Господа...).

Актуалізація словотворчих компонентів шляхом використання в мікротексті при однакових твірних різних за значенням формантів сприяє вияскравленню внутрішньої форми дериватів, що має важливе значення

не лише для розгортання семантики тексту, а й для його художньої виразності, поетичності, пор. актуалізовані префіксальні дериваційні форманти **зне-**, **пере-** та **від-** на тлі відповідних безпрефіксних твірних слів у такому поетичному тексті: Багато чого Болючого, / Жалучого, / Колючого / В душі поколює, / Коли ти в колі є / Людей, що друзями були / І **знебули**, як не були, / І **перестали** / Наперед стали / Або назад стали – / **Відстали**... (І.Драч. Багато чого).

Зрідка розгортання семантики висловлювання ґрунтується на актуалізації всієї словотвірної структури похідних слів, уживаних у текстах.

Виокремлення словотворчих компонентів у дериваті, що служить його деїдіоматизації, відновленню внутрішньої форми, може здійснюватися графічно, поділом слова на базову і формантну частини, написання їх через дефіс. Підсилення актуалізації словотвірної структури досягається завдяки порівнянню її з словотвірною структурою семантичного відповідника в іншій мові чи певними поясненнями, пор.: “Нікчемні мої працівнички, хоч про що б пробували писати, завжди гнуть на один копил: завдання полягає у тому, завдання полягає у цьому... В російській мові воно хоч якось бадьоріше; задача состоит в том... Тобто: там “**со-**стоит”, а тут “**по-**лягає – хоч негільна телиться!” (П.Загребельний. Гола душа); Він [осел демагогій] жує, ремигає. / Він од гніву кипить. / Він нас **пере-**магає / аргументом копит (Л.Костенко. Літо 1963-го року); Одне слово, XVII століття, мов о. Павло Флоренський, говоримо афоризмами. Цими коштовними філологічними відламками давньої цілісної істини – **Пре-**мудрості (В.Скуратівський. Афоризм – колись і сьогодні).

Із погляду формування семантики мікротексту безумовно текстоорієнтованим є семантичне протиставлення спільнокореневих дериватів у межах єдиного словотвірного значення, реалізованого актуалізацією дериваційних формантів. Так, утворення з суфіксами **-ак** і **-ець** мають однакове словотвірне значення ‘носій процесуальної ознаки (виконавець дії), названої твірним словом’, однак девербативи з цими формантами від твірного слова *співати* лексичними значеннями різко контрастують, пор.: Хто тепер виконуватиме її? Ця пісня “Софія” писалася спеціально для Назарія Яремчука... – Мені важко говорити про цю непоправну втрату для української культури. Що б не сказав, все виглядатиме банально, якось приземлено, бо коли відходить у вічність – ні, не співак, а **Співець** – слова зайві... (Із інтерв’ю з композитором О.Гавришем). Суфікси **-пр** і **-ух** реалізують таке ж словотвірне значення, як і форманти **-ак** та **-ець**, проте спільнокореневі деривати, утворені ними від дієслова *насти*, виражають різні лексичні значення, увиразнені актуалізацією суфіксів у словотвірних структурах похідних: Була епоха темна і глуха / Лиш кров світила крізь тюремні мури. / Та *настир* виростав із *настуха* / Щоб доглядати душі, а не шкури (Д.Павличко. Настух).

Аналогічно маємо у сегменті поетичного тексту, в якому семантично протиставлені деривати з суфіксами на означення абстрагованої ознаки *простацтво* і *простога*: Потомки розберуться. Їм видніш / крізь кришталево-об’єктивну призму — / хто був митцем, а хто ховав фетиш / простацтва за щитом соцреалізму. / **Простацтво** – це іще не **простога**. / Шукання пози – це іще не поза. / Лиш фанатичний послух дороста / до простоти митця і віртуоза (Л.Костенко. Зоряний інтеграл).

Актуалізовані прикметникові суфікси **-ськ-**, **-ян-**, **-арн-**, **-ичн-** у спільноосновних дериватах підпорядковані увиразненню семантики сегмента тексту, слугують її структуруванню: В наш складний час, в нашій проблематично незалежній державі, де так поляризувалися пріоритети, впадає в очі, наприклад, амбівалентність поняття гуманітарний. Для одних - це комплекс гуманітарних дисциплін, адже *humanitas* – це категорія культури, освіти, духовності. Для інших слово гуманітарний асоціюється перш за все з гуманітарною допомогою. <...>Думаю, що у країнах Європи, де є сильна традиція Гуманізму, чіткіше розмежовані ці поняття: гуманітарний і гуманістичний, людський і людяний. У нас же в означенні гуманітарних наук і гуманітарної ж допомоги ця різниця стерлася. Але треба мати на увазі цей нюанс (Л.Костенко. Гуманітарна аура нації або дефект кривого дзеркала).

Текстоорієнтована актуалізація форманта може здійснюватися протиставленням кількох спільнокореневих похідних, які в межах словотвірної опозиції, наприклад зменшеність – збільшеність, виражає ступінь градації. При цьому створюється комплексна градуйована номінація [Земская 1990: 28]: *Ганьбо!* *Ганебино!* *Ганьбище!* / Ти перед нами! (М.Вінграновський. Ганьбо!); Я крикнув, повен сил і дій: / – Мій *свите*, *світку*, *світотенько*, / Мій світонько, світище мій! (М.Вінграновський. Мій світе...).

Таким чином, актуалізований шляхом повтору в ізоструктурних дериватах дериваційний компонент (суфікс, префікс, складова частина композита) або іншим способом виконує важливі текстотвірні функції семантичного розгортання і збереження єдності теми, забезпечення локальної зв’язності тексту, вираження єдності текстового ряду й увиразнення його звукової організації, підсилення художньої виразності думки, її експресивності.

Література

Виноградов 1972: Виноградов В.В. Русский язык: (грамматическое учение о слове). Издание второе / В.В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1972. – С.614.

Грещук 2006: Грещук В.В. Виокремлення і лексикалізація словотворчих формантів як текстотвірний засіб / В.В. Грещук // Історія та сучасний стан функціонування граматичної системи української мови: На пошанування академіка А.П. Гриценка з нагоди його 70-річчя. – Черкаси, 2006. – С.33-41.

Загнітко 2012: Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. – Т.1 / А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – 402 с.

Земская 1990: Земская Е.А. Словообразование и текст / Е.А. Земская // Вопросы языкознания. – 1990. – № 6. – С. 17-30.

Капанадзе 1975: Капанадзе Л.А. Об актуализации морфемной членимости слов в речи (употребление префиксальных глаголов в устной речи) / Л.А. Капанадзе, Е.В. Красильникова // Развитие современного русского языка 1972: Словообразование. Членимость слова. – М.: Наука, 1975. – С.144-140.

Грещук Василий

Текстоориентированная актуализация деривационных морфем

В статье рассмотрена актуализация деривационных морфем в качестве средства текстопорождения. Охарактеризованы разные способы и приёмы актуализации аффиксальной и корневой частей словообразовательной структуры деривата, что является одним из важных средств структурирования семантики текста. Установлено, что актуализированные деривационные ресурсы выполняют важные функции обеспечения локальной связности и целостности текста, выявления его художественной выразительности и экспрессивизации.

Ключевые слова: словообразование, текст, деривационная морфема, суффикс, префикс, когезия.

Greshchuk Vasyl

Text oriented actualization of derivative morphemes

The article deals with actualization of derivative morphemes as means of text creation. Different methods and techniques of actualization of affixal and root parts of the word formational structure of the derivative, which are an important mean of text semantic structuring, have been characterized. Actualized derivational resources fulfill important functions of ensuring the local connectivity and the integrity of the text, identifying its artistic significance and expression.

Key words: word formation, text, derivative morpheme, suffix, prefix, cohesion.

Надійшла до редакції 29 грудня 2016 року.

Олена Олексенко

УДК 811.161.2'373.611

ТЕНДЕНЦІ В ІННОВАТИВНОМУ ДІЄСЛІВНОМУ СЛОВОТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Розглянуто характерні риси дієслів-новотворів з огляду на загальні тенденції інтелектуалізації й демократизації української мови новітнього періоду. Визначено пріоритетну мотивувальну базу іменників, а також роль інших частин мови у формуванні значень дієслів. Окреслено групи дієслів за найбільш поширеними словотвірними значеннями. Виокремлено специфічні словотвірні засоби у сфері дієслівних інновативів.

Ключові слова: лексико-словотвірна інновація, дієслова-новотвори, мотивувальні слова, словотвірне значення, словотвірні засоби.

Новітній період розвитку української мови підпорядкований впливу як світових глобалізаційних процесів, так і власне українським мовним законам. Зокрема інновативне словотворення, на думку українських лінгвістів, зумовлене активізацією трьох основних чинників: по-перше, це потреба в істотному оновленні комплексу номінативних засобів мови як наслідок появи кола понять, що потребують мовного вираження; по-друге, потреба в дальшому нормуванні та систематизації різних сегментів словотвірної структури української літературної мови з огляду на встановлення її якомога питоміших, органічніших основ та на розширення її функціонування в різних сферах суспільства; по-третє, потреба в розширенні стилістичних і власне стильових можливостей мовного самовираження суспільства з посиленням елементів колоквіалізації, жаргонізації, поширенням професіоналізмів, інтенсифікацією оказіонального словотворення, явищ мовної гри [Тараненко 2015: 9-10]. Причому простежується часом взаємодія цих чинників: потреба номінації нових понять забезпечується питомими словотвірними засобами в межах продуктивних словотвірних типів з «присмаком» демократизації мови у вигляді жаргонізації, колоквіалізації, мовної гри тощо.

Вивчення тенденцій розвитку української мови привертає увагу багатьох дослідників, серед яких Г.М. Віняр, Г.М. Вокальчук, К.Г. Городенська, С.Я. Єрмоленко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, Ж.В. Колоїз, Т.А. Коць, А.М. Нелюба, Ю.В. Романюк, О.А. Стишов, Л.В. Струганець, О.О. Тараненко, Я.В. Януш та ін.

Зокрема дериватологи детально вивчають моделі словотворення, актуалізовані під дією названих чинників, «як віддзеркалення нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства» [Тараненко 2015: 12] з урахуванням системно-нормотворчих тенденцій української мови. І в цьому сенсі в колі їхньої дослідницької уваги знаходяться новотвори (лексико-словотвірні інновативи), що ще не стали надбанням узусу і фіксуються в неологічних словниках, які періодично укладаються на матеріалі переважно мови засобів масової інформації та художніх текстів (укладачі Г.М. Віняр, Г.М. Вокальчук, Ж.В. Колоїз, Д. Мазурик, А.М. Нелюба, О.А. Стишов).

Лінгвісти неодноразово наголошували на впливі екстралінгвальних чинників на посилення, по-перше,